

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

7. Мадіссон В. В., Горбатенко В. П. Авторитаризм. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1: А–Г. С. 30.*
8. Мурашин Г. О. Демократія. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2 : Д–Й. С. 61–62.*
9. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / пер. с франц. А. Д. Хаютина и В. С. Алексеева-Попова. *Трактаты*. Москва: Наука, 1969. С. 151–256.
10. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник]. Харьков: Консум, Ун-т внутренних дел, 2000. 704 с.
11. Скрипнюк О. В. Лібералізм. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. С. 482–483.*
12. Сухонос В. В. Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Володимир Вікторович Сухонос. Київ, 2000. 185 с.
13. Шаповал В. М. Режим політичний. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. С. 268–269.*
14. McMullan J. Nail to the Chief. Los Angeles: General Publishing Group, 1996. 159 p.

ЗАКОН ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНУ АВТОНОМІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЯК ВИКЛИК ДОБІ ТА ПРОЕКЦІЯ У МАЙБУТНЄ

Ядловська О. С.

*к.і.н, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Політика Української Центральної Ради (1917-1918 рр.) у сфері взаємодії та забезпечення прав національних меншостей стала яскравим спалахом та непересічним явищем державотворення української держави. Серед основних правових засад здійснення державної політики щодо представників національних меншостей вважають Закон про національно-персональну автономію від 22 січня 1918 р., що став першим у світовій практиці законом про надання прав національно-персональної автономії представникам

нетитульної національності, згодом набув конституційного характеру, адже ввійшов окремою частиною до Конституції Української Народної Республіки у квітні 1918 р. Закон мав прогресивний характер і, на наш погляд, випереджав час. Представництво національних меншин за національною ознакою в політичних партіях та особливо в органах влади, як вищих, так і місцевих, стала запорукою паритетної участі в політичному житті як українського політикуму, так і меншостей. З іншого боку, такі політичні права, на відміну від культурно-освітньої сфери, не надаються навіть у сучасних реаліях.

Імплементация Закону про національно-персональну автономію відзначалась такими чинниками. Зупинимось на науковій розвідці М. Лазаровича, який у цілому, підкреслює, що ухвалення Закону про національно-персональну автономію було першою у світовій практиці спробою не лише законодавчо забезпечити права національних меншин, але й ввести їх у загальні конституційні рамки держави. Такий підхід, враховуючи значну частку іноетнічного населення в УНР та його дисперсність, був оптимальним. У результаті національні меншини отримали можливість реалізувати не тільки культурно-освітні, а й політичні права, вільно облаштовувати своє національне життя [1, с. 109]. Постатейно характеризуючи та аналізуючи зміст закону, вміщеному в основному джерелі опублікованих документів Української Центральної Ради [2, с. 100], визначено, що відповідно до ст. 1 Закону кожна нація, що проживала на території УНР, мала право в її межах на самостійне облаштування свого національного життя. Дослідник також вважає, що дещо дискримінаційний відтінок мала ст. 2 Закону, якою національні меншини України фактично було поділено на три категорії. У привілейованому становищі опинилися російська, єврейська і польська нації, право котрих на національно-персональну автономію було безумовним. Інших сім націй – білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька і болгарська – могли скористатися правом національно-персональної автономії лише після того, як подадуть до Генерального суду відповідні заяви, підписані не менш як 10 тис. громадян УНР, не обмежених у політичних правах, без різниці статі і віри, приналежних до кожної з націй [1, с. 107]. Для безпосередньої реалізації можливостей національно-персональної автономії громадяни УНР, належні до тої чи іншої нації, мали утворити власні Національні союзи, котрим належало виняткове право представництва нації перед державними і громадськими установами УНР. для врегулювання конфліктних ситуацій, які могли виникати з приводу повноважень між Національними установчими зборами і Установчими Зборами УНР або її парламентом, у примітці до ст. 7 було передбачено створення погоджувальної комісії, котра складалася з однакової кількості представників від згаданих установ. Постанови комісії набирали чинності після їх затвердження Установчими Зборами УНР або її

парламентом [1, с. 108]. На наш погляд, ключовими характеристиками Закону про національно-персональну автономію є можливість реалізації національних прав меншин в політичній площині, що було забезпечено на практиці через діяльність, перш за все партій, а також національні міністерства, підвищення статусу віце-секретарів у справах національних меншин до рівня повноправних Генеральних Секретарів у листопаді 1917 р., а також представництва національних меншин в органах місцевого самоврядування (переважно теж через членство у партіях). Разом з тим, послідовна політика Української Центральної Ради стосовно забезпечення прав національних меншостей знайшла практичне відображення у розвитку та діяльності багатьох культурно-освітніх закладів та громадських організацій національних меншин, що створювались саме за національним чинником.

Підкреслимо, що завдяки запровадженню принципів територіально-персональної автономії твориться і підтримується колективна ідентичність (через процедурно обумовлену персональну належність до конкретної національної меншини з правом громадянства поєднуються колективні права національних меншин), отримаємо відповідь на користь запровадження національно-персональної автономії, її актуальності у створенні інклюзивної, інституційно-правової, децентралізованої моделі консолідації суспільства, яка на конституційному рівні спроможна забезпечити процес збільшення участі усіх громадян у соціумі для отримання бажаного результату – сильної, незалежної, суверенної держави Україна, самодостатнього суб'єкта світової історії, спроможної реально гарантувати умови гідного життя для своїх громадян у глобалізованому світі [3, с. 21]. Однак реалізувати на практиці Закон про національно-персональну автономію не вдалось через слабкість самої української держави та, фактично, поразку Української національної революції через навалу більшовицьких сил та встановлення радянської влади.

Подальший розвиток та спроби провадження політики забезпечення прав національних меншостей відслідковує у своїй роботі В. Гусев, зазначаючи, що намагання вирішити питання стосовно національних меншостей не мали успіху. Нелегка доля спіткала документ – Закон про національно-персональну автономію. У лютому 1918 р., коли Київ був захоплений радянськими військами Муравйова, він був скасований, а національні міністерства розігнані. Пізніше Центральна Рада і уряд Української Народної Республіки, повернувшись до столиці, відновили діяльність цих установ. А 29 квітня 1918 р. на останньому засіданні Малої ради під час обговорення Конституції УНР закон був включений в неї як глава 8 після проголошення Української Народної Республіки. Уже на початку травня 1918 р. Генеральний секретар гетьманського уряду П. Скоропадського

заявив про несумісність його національних міністерств з політичною ситуацією, сам гетьман заявив журналістам про можливу ліквідацію цих органів, оскільки «всі громадяни України рівноправні». Коли до влади прийшла Директорія, то згідно з її постановою в грудні 1918 р. була відновлена чинність закону про персонально-національну автономію, а при уряді тимчасово засновано відділ у справах національних меншин до затвердження відповідних міністерств. Під ударами радянських військ Директорія залишила Київ. Нова більшовицька влада негативно поставилася до закону про персонально-національну автономію та існування національних міністерств. наголошувалося, що «комісаріат з національних справ – шкідлива соціалістичному будівництву установа», оскільки культивує відокремлення, національні особливості в соціалістичній національній державі зі своїми національними установами. Відносно колишнього міністерства з єврейських справ, то воно «в першу чергу – підлягало негайної ліквідації». У грудні 1920 р. з ініціативи єврейських комуністичних секцій при комітетах КП(б)У ще раз вивчалось питання про створення в Україні Народного комісаріату у справах національностей. Але тоді ця проблема не знайшла свого остаточного розв'язання [4, с. 364-365].

Отже, питанням забезпечення прав національних меншостей як в політичній площині, так і в культурно-освітньому просторі ґрунтовно займались Українська Центральна Рада та Директорія УНР, що свідчить про реалізацію принципів демократичності та паритетного ставлення до представників усіх національностей у державі. Слід підкреслити, що українське питання теж потребувало підтримки за часів Української національної революції, і уряди приділяли питому увагу цьому аспекту розвитку українського суспільства, проте за складних політично-соціальних умов розвитку української держави, Центральна Рада та Директорія послідовно та наполегливо пропагували підтримку національного питання щодо меншин. Можна стверджувати, що з боку молодих українських урядів було реалізовано перший етап політики стосовно національних меншостей – створення законодавчої бази та формування відповідних органів влади. Однак представники національних меншостей наскільки було можливо за загальної політичної ситуації максимально скористались законом у задоволенні своїх національних потреб. Радянська влада перекреслила ініціативи українських урядів у сфері підтримки національних меншостей та проводила політику за класовим принципом, а не національним чинником та уваги до національних меншостей. Політику толерантності, міжкультурних взаємин та реалізації прав меншостей було відновлено з проголошенням незалежності, зазначимо, що забезпечення, перш за все, культурно-освітнього розвитку меншин, політичний чинник та формування партійних організацій за національною ознакою для меншостей не передбачається на сучасному етапі розвитку української

держави. Національні меншості в сучасній Україні здійснюють реалізацію підтримки та розвитку національно-культурних особливостей через діяльність товариств національних меншостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лазарович М. В. «Декларація прав нації»: Закон про національно-персональну автономію в контексті української революції 1917–1921 років. *Грані*. №9. 2012. С. 106-109.
2. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали / упоряд. В. Ф. Верстюк (кер.), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко, А. П. Огінська, Т. С. Осташко, В. М. Устименко, Є. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева. Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. К.: Наукова думка, 1996. 588 с.
3. Yadlovska O. The Central Rada of the law “On national personal autonomy”: the times or call the bill for future generations? *Scientific discussion*. Praha, Czech Republic. VOL 1, No 7 (2017). Pp. 17-22.
4. Гусев В. Закон Центральної Ради «Про персонально-національну автономію»: передумови прийняття, історія, уроки. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України: Збірник наукових праць. К., 2007. Вип. 34. (підсерія «Курасівські читання»). С. 356-367.